

Arhimandrit  
EPIFANIE  
THEODOROPOULOS

Convorbiri  
după Liturghie

Traducere din limba greacă de  
protopresbiter dr. Gabriel Mândrilă

editura  
**Σοφία**

București

## CUPRINS

|                                                               |     |
|---------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Prolog</i> .....                                           | 5   |
| <i>Despre autor</i> .....                                     | 7   |
| <i>Despre creație</i> .....                                   | 13  |
| ...Și răscumpărare .....                                      | 30  |
| <i>Despre Domnul</i> .....                                    | 47  |
| <i>Despre Născătoarea de Dumnezeu</i> .....                   | 78  |
| Rugăciunile de mijlocire ale Născătoarei de<br>Dumnezeu ..... | 78  |
| Cinstirea Născătoarei de Dumnezeu<br>și a femeilor .....      | 81  |
| Durerile [nașterii] Născătoarei de Dumnezeu .                 | 86  |
| Sfânt, Preasfânt, Înaltpreasfânt. ....                        | 87  |
| Lipsa de păcat a Născătoarei de Dumnezeu. . .                 | 89  |
| Întâi-Născut (πρωτότοκος) .....                               | 92  |
| Până când (ἕως οὗ) .....                                      | 93  |
| Frații lui Iisus. ....                                        | 94  |
| Purureafecioria Născătoarei de Dumnezeu . .                   | 100 |

|                                                    |     |
|----------------------------------------------------|-----|
| În Sfânta Sfințelor .....                          | 102 |
| Născatoarea de Dumnezeu .....                      | 103 |
| Despre rugăciunile de mijlocire ale sfinților .... | 105 |
| Despre Sfânta Scriptură. ....                      | 127 |
| Despre influențe asupra Scripturii .....           | 154 |
| Despre Tradiție. ....                              | 157 |
| Despre erezii și eretici .....                     | 165 |
| Despre unitatea din interiorul Bisericii. ....     | 195 |
| Despre Cruce .....                                 | 202 |
| Despre sfintele icoane .....                       | 221 |
| Despre papiști. ....                               | 237 |
| Despre rugăciunile împreună cu non-ortodocșii. .   | 254 |
| Despre Sfintele Taine .....                        | 271 |
| Despre afurisire .....                             | 279 |
| Religiile orientale .....                          | 284 |
| Caracterul dumnezeiesc al Creștinismului ....      | 289 |
| Înrâuriri asupra Creștinismului. ....              | 312 |
| Despre influențele Creștinismului .....            | 325 |
| Mintea omenească .....                             | 333 |
| Opiul poporului .....                              | 363 |
| „Învierea” fahirului .....                         | 369 |
| Reacțiile creștinilor. ....                        | 371 |
| Despre minuni .....                                | 374 |
| Despre convertirea Apostolului Pavel .....         | 408 |
| Despre Înaintemergătorul și Pavel .....            | 419 |

|                                       |     |
|---------------------------------------|-----|
| Despre profeți .....                  | 427 |
| Despre viitor și antihrist .....      | 435 |
| Despre rătăcire și ateism .....       | 468 |
| Despre cum să cităm eterodocșii ..... | 481 |
| Matematicile lui Dumnezeu .....       | 485 |
| <i>Cuprins</i> .....                  | 491 |

## DESPRE CREAȚIE...

– *Părinte, vreau să fac o observație, plecând de la vindecarea orbului pentru care, fiindcă nu avea globii oculari, Domnul a „făcut tină” (In 9, 6) și i-a creat. Întrucât Domnul creează o parte din întreg, El e Cel Ce a creat și întregul. Așadar, omul nu se trage din maimuță.*

– Acestea sunt [valabile] pentru noi, dragă P. Necredincioșii nu acceptă nici minunile săvârșite de Domnul, nici creația [lumii]. Să rămână în necredința lor. Pentru noi, firește, omul este creatura, făptura Dreptei Celui Preaînalt, nu rodul unei evoluții din animale. Ne-am putea întreba: lui Dumnezeu I-ar fi fost cu neputință, dacă voia, să creeze pe om așa încât să fie un produs al evoluției? Lui Dumnezeu nimic nu-I este cu neputință. E Atotputernic și face tot ce voiește. Dar Dumnezeu nu l-a făcut pe om așa. „Că El a zis și s-au făcut, El a poruncit și s-au zidit” (Ps. 32, 9) toate. Pentru om a săvârșit un act creator aparte, făcându-l „după chipul și asemă-

narea" Sa (Fac. 1, 26). Omul așadar nu e un produs al evoluției din animale, ci făptură a Drep-tei Celui Preaînalt. „A făcut pe om și a suflat în fața lui suflare de viață și s-a făcut omul ființă vie" (Fac. 2, 7).

– Atunci când Hristos spune „Am și alte oi..." (In 10, 16), se referă la extraterestri?

– Aceasta până azi o tâlcuim, spunând că Domnul se referă la cei din afara curții lui Israel. Dacă o să se descopere extraterestri pe alte planete, o să spunem că Domnul a vorbit în chip profetic și despre ei.

– Desigur, Dumnezeu i-a creat și pe aceia.

– Firește. Unde există creație, ea este de la Dumnezeu. Creatorul e Unul, și al lumii materiale, și al celei spirituale.

– Adam ar fi rămas veșnic pe pământ dacă nu păcătuia, sau într-o bună zi Dumnezeu l-ar fi mutat?

– Asta nu ne-a spus, e treaba Lui. „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul" (Fac. 1, 28), i-a zis. L-a lăsat să stăpânească pământul. Dacă oarecând avea să-l ducă și mai departe, nu ne privește. S-ar putea spune că în timp, la un moment dat, după asemănarea îngerilor, Adam s-ar fi statornicit în bine, ar fi atins neschimbarea, imuabilitatea. Oricum, acestea sunt ipoteze și mai bine să nu discutăm despre ele.

Adam avea posibilitatea să păcătuiască, dar nu avea aplecarea spre păcat. Același lucru ar fi fost valabil și pentru copiii săi: pe fiecare om în parte, în orice clipă, l-ar fi urmărit primejdia. Consecințele însă ar fi fost doar pentru el și eventual pentru urmașii săi; nu ar fi fost pentru urmașii altora. La fel ca focul Sodomei și Gomorei: i-a ars pe sodomeni, pe gomoreni și pe alți locuitori ai Pentapolei care ajunseseră la măsura aceasta a răutății, dar de alții nu s-a atins.

– În ce privește potopul: adepții evoluționismului aduc ca argument întrebarea cum e cu puțință, de vreme ce pământul a fost inundat de ape, să avem o asemenea varietate, cel puțin în microcosmos. Mii de insecte...

– Dumnezeu, Care a avut puterea de a le crea prima dată, n-ar fi avut și după aceea puterea de a le recrea?

– Nu se menționează nicăieri despre o nouă creație.

– Nu e nevoie să se menționeze. Dumnezeu a voit să existe toate acestea. Nu are El puterea de a aduce la viață câte au fost distruse? Nu putea să le readucă la viață pe toate câte pieriseră?

– De ce au fost create diferitele constelații solare?

– „Din mărima și frumusețea făpturilor" (Înțel. 13, 5). Ca să ne facem o imagine despre măreția lui Dumnezeu.

– Așadar și acestea sunt pentru om?

– Toate sunt pentru om. Dumnezeu oare nu S-a făcut om pentru om? Ce e mai însemnat decât faptul acesta? Ce sunt oare galaxiile în fața Întropării lui Dumnezeu? Vă amintiți de troparul paralicului? Zice el: „Nu am om ca atunci când se va tulbura apa...” și i se răspunde: „Pentru tine M-am făcut om, pentru tine M-am îmbrăcat în trup, iar tu spui «Nu am om»?” (Dumnica Slăbănogului, slava Litiei).

– Care e scopul creației regnului animal și în general al tuturor celor de pe pământ?

– Înainte ca un împărat să se așeze la palatul său, slugile, curtenii și alții îi pregătesc palatul, reședința imperială; i se pregătesc covoarele, lenjeria, toate, ca să nu-i lipsească nimic. Când un arhiereu se instalează la o mitropolie, se are grijă de toate, de tot ce trebuie. Același lucru a făcut și Dumnezeu pentru împăratul zidirii, omul. I-a pregătit palatul și apoi l-a creat și pe el. Le-a plăsmuit pe toate acestea spre slujirea omului, dar și spre desfătarea lui, spre a i se desfăta chiar și simțurile.

• Referitor la cele „paisprezece neamuri” (Mt. 1, 17).

Există multe sincope în genealogii și în *Vechiul Testament*. De multe ori, pentru că la mijloc se aflau niște urmași mai puțin importanți, cei ce alcătuiau tabelele îi lăsau la o parte și treceau la

nepotul de gradul doi sau trei, care era într-un anumit fel vestit, vrednic de pomenit.

Să presupunem că ar spune cineva, așa cum e firesc în zilele noastre: „Dimitrios a născut pe Ioan, Ioan pe Pavel, Pavel pe Atanasie, Atanasie pe Gheorghe ș.a.m.d.” Altceineva nu amintește persoanele care se interpun, ci de la străbunic sare, știu eu, la nepot, pentru că de acesta este interesat. Și zice: „Cutare l-a născut pe cutare.” Nu spune ceva neadevărat, pur și simplu face o omisiune.

Unul dintre noi, cei de față, când zice: Ca să mergem de aici la Kalamáta cu trenul, spre exemplu, trecem pe la Ághioi Anárghiroī, Elefsína, Corint... începe să înșire una după alta stațiile. Iar altul amintește, în loc de treizeci, doar douăzeci. Făcându-ne o descriere incompletă, nu spune neadevărat.

Așadar, fiindcă cel ce întocmea cataloagele genealogice nu era interesat de verigile intermediare, ci de cea imediat următoare, ajunge direct la ea, prezentându-l [pe cel de care este interesat] ca pe fiu al persoanei menționate imediat anterior, deși e un urmaș de alt grad. Dacă s-au petrecut multe lucruri de acest fel, e posibil ca anii să fie mult mai mulți. Nu are importanță câți ani sunt. Fie că sunt opt, fie că sunt zece mii de ani. În urma calculului cam pe acolo se ajunge.

De unde știm prin urmare că există sincope? Se știe incidental, pentru că în alte cărți ale *Vechiului Testament* se întâmplă să existe într-un ar-

bore genealogic un tabel mai amănunțit, care cuprinde și persoanele omise.

– Care e vârsta aproximativă a omului în acord cu Biblia?

– Nu reiese cu exactitate. Pentru că există, așa cum v-am spus, câteva sincope între generații. Oricum nu reiese că existența omului pe pământ este de milioane de ani. Nu! Dar nici nu putem spune cu foarte mare exactitate: să fie, știu eu, 8252 de ani. Nu. Cu siguranță nu e vorba de milioane, nici de sute de mii de ani.

– Părinte, se susține că fructul oprit din Rai a fost relațiile trupești din cuplul celor dintâi oameni?

– Să vă spun un proverb popular? „Nu tot ce sclipește e aur”<sup>1</sup>. Copilul meu, *Sfânta Scriptură* arată clar: După ce au ieșit din Rai, „a cunoscut Adam pe Eva, femeia sa, și ea, zămisliind, a născut pe Cain” (Fac. 4, 1). *Scriptura* precizează acest lucru clar și categoric. În Rai nu exista legătura [trupească]. Dacă, desigur, nu ar fi păcătuit, înmulțirea neamului omenesc, după Părinți, ar fi avut loc în același fel. Asta ne arată anatomia trupurilor. Ar fi fost însă un act lipsit de patimă și plăcere.

– Părinte, „nu se va clătina în veacul veacului” (Ps. 103, 6) nu se opune cuvântului „ca pe un veșmânt vei schimba cerurile” (Ps. 101, 27)?

<sup>1</sup> În original „Mintea ta și-o liră (Το μυαλό σου και μια λίρα)” = a fi nesocotit, nechibzuit (n. trad.).

– Nu! Cât timp Dumnezeu va voi, pământul va dăinui și-și va urma cursul. Atunci când Dumnezeu va hotărî, lucrurile se vor schimba.

– Știm din cartea Facerii, Părinte, că Domnul a creat mai întâi pământul, apoi stelele...?

– Copilul meu, asta e o întrebare pe care o formulează necredincioșii, cei ce tăgăduiesc: cum a putut exista lumina înainte de a fi soarele. Pentru că soarele a fost făcut în ziua a patra, iar lumina, în ziua întâi. Ca și cum ai spune că Moise era atât de necugetat, încât nu a priceput lucrul acesta și de asta nu a așezat soarele din prima zi. Dar și el știa că soarele e sursa luminii. Ca să așeze soarele în ziua a patra, înseamnă că aceasta a fost descoperirea de la Dumnezeu. Nu era nerod să nu priceapă că în lipsa soarelui nu putea exista lumina. „La Dumnezeu nu e nimic cu neputință.”<sup>1</sup>

– Cum înțelegem dialogul lui Dumnezeu cu Adam, de vreme ce preistoria ne arată că omul a dobândit treptat cuvântul oral, la început nu vorbea, după aceea au început [să apară] sensurile și mai târziu...

– În primul rând, ca să vorbească Dumnezeu cu Adam era nevoie de sunet, de vocale? Nu putea să vorbească în sufletul lui? Și, în sfârșit, în ce limbă i-ar fi vorbit? Încă nu existau limbile: în ce limbă i s-ar fi adresat? În swahili? Cum așadar, se zice, vorbea Dumnezeu cu Adam, de

<sup>1</sup> Cf. Iov 10, 13 (LXX); 42,10 (Biblia sinodală).

Libris  
Re  
vreme ce preistoria ne spune că la început omul nu scotea sunete articulate și mai apoi a dobândit cuvântul oral? Acestea sunt cuvintele celor ce cred că omul s-a desprins din [regnul] animal, că nu avea cuvânt oral, nu avea vorbire articulată. Noi, care susținem că omul nu este produs al evoluției, ci creație a Dreptei Celui Preaînalt, credem că din prima clipă a apariției omului pe pământ avea și cuvânt lăuntric, și cuvânt oral.

– *Eu socotesc că există comunicare, părinte, și fără să existe vorbire articulată. Oamenii pot să nu vorbească, dar pot comunica. Așa cum va fi în viața viitoare.*

– Bineînțeles. Vorbirea lui Dumnezeu cu Adam putea fi ca o iluminare mistică în inima sa. Precum în cazul prorocilor: „Grăit-a Domnul” cu profetul cutare sau cutare. Nu este exclus, desigur, să fi fost și un glas real, pe care prorocul să-l fi auzit. Să fi fost o voce, un glas articulat. Dumnezeu nu e împiedicat de nimic să creeze o voce și să vorbească cu cineva. Totuși ar fi putut să fie și niște licăriri mistice în inima profetului sau a lui Adam. Și acestea erau glasul Domnului. Glas nu înseamnă pur și simplu cuvânt articulat. Dumnezeu vorbește de multe ori în chip mistic în inimile sfinților. Nu e nevoie să fie perceput de simțul fizic al auzului.

• Vasile cel Mare spune că „după chipul” este alcătuit din patru elemente: capacitatea inte-

lectuală, de autodeterminare, stăpânitoare și socială. Omul are intelect, gândire, cuget, minte. Are capacitatea de a se autodetermina, adică libertatea de voință; omul e liber să săvârșească binele sau răul, să-L urmeze sau să-L părăsească pe Dumnezeu. Are capacitatea stăpânitoare: precum Dumnezeu este stăpân, stăpânitor asupra zidirii, așa și omul domnește asupra creației; Dumnezeu Însuși spune asta: toată zidirea, zice, ți-am aservit-o (cf. *Fac.* 1, 28). Animalele, peștii, șerpii, pământul, toate se află sub om. Omul este regele creației. Are, așadar, capacitatea stăpânitoare care este un element al Dumnezeului Treimic. Este înzestrat și cu capacitatea de a fi social: precum există comuniune între Persoanele Sfintei Treimi, așa și omul are capacitatea de a comunica cu aproapele, de a-l iubi, de a se înduioșa.

Acestea sunt elementele Dumnezeului Treimic, și ale Tatălui și ale Fiului și ale Sfântului Duh pe care Dumnezeul Treimic le-a dat și omului și care alcătuiesc chipul lui Dumnezeu din om.

E reprezentativ faptul că omul, fiindă mărginită, poate să facă salturi atât de mari și în știință, și în tehnologie; aceasta adevărește neîndoiește că omul este plăsmuit după chipul lui Dumnezeu; al unui Dumnezeu desăvârșit, Creator a toate, atotiscusit ș.a.m.d.

Când în epoca de atunci, în care oamenii se aflau într-o stare, cel puțin relativ, primitivă – nu, desigur, în sensul evoluționiștilor, ci în sen-

sul de astăzi al evoluției științifice și tehnologice –, Moise afirmă că omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu și noi vedem astăzi cum își exploatează capacitatea sa, cum ajunge acolo unde ajunge, creează nave spațiale și atâtea altele, nu putem spune decât că, într-adevăr, Moise a fost de Dumnezeu insuflat când a vorbit de acest „după chipul”, fiindcă neîndoielnic se vede cum omul este înzestrat cu o putere nematerială pe care i-a dat-o Dumnezeu.

Însă, firește, omul are până la un punct capacitatea de stăpânire; nu e domn al creației așa cum este Dumnezeu. Până la un punct ridică baraje, construiește poduri ș.a.m.d., dar, când [vine] un cutremur de pământ, zice: „Dumnezeul meu, unde să fug de mânia Ta?” Asta pentru că nu este într-adevăr la aceeași înălțime cu Dumnezeu. Își întinde stăpânirea asupra creației până la un anumit punct. Mai departe Marele Dumnezeu este Cel Ce veghează de sus asupra pământului „și-l face pe el de se cutremură” (Ps. 103, 33). Da, spune dragă S...

– În ce relație este cu libertatea [sensul versetului] „Cel Ce m-a ales din pântecele mamei mele” (Gal. 1, 15)?

– Nu putem pătrunde noi judecățile lui Dumnezeu. E cu neputință. „Cine va cerceta mulțimea păcatelor mele și abisul judecăților Tale?”<sup>1</sup>; „Ci-

<sup>1</sup> Troparul Casiane (slava stihoavnei) de la denia din Marea Neagră.

ne a fost sfetnicul Lui?” (Rm. 11, 34). Dumnezeu a făcut ceea ce a făcut în acord cu voia Sa pe care o bănuim. Mai multe nu putem afirma pentru că Dumnezeu nu ne-a descoperit amănunte despre aceste lucruri.

– Nu trebuie să confundăm venirea Harului dumnezeiesc, care ne întărește mintea, deschide noi perspective și dimensiuni, făcând omul să atingă în felul acesta, în ceea ce îi privește pe marii Sfinți Părinți, pe Apostoli, un nivel care e deja absolut, cu faptul că toți oamenii, indiferent dacă au sau nu credință, sunt înzestrați cu intelect. Oamenii de știință se pot ivi și din lumea musulmană, și dintre atei ș.a.m.d.

– Dar și ei au acest element pe care Dumnezeu l-a dat întregului neam omenesc.

– Da, pe care îl au prin natură.

– Bineînțeles.

– Harul vine prin Duhul și prin nevoință, credință, împărtășire.

– Oricum, dezvoltarea pe care omul o atinge în sfera realității cognoscibile este dovada activării capacităților cu care Dumnezeu l-a înzestrat, fie că e creștin, fie că nu.

– Știm că oamenii au suflet. Animalele au? Adeseori auzim zicându-se despre un animal: nu-l chinui, și el are suflet.

– Animalele nu au suflet nemuritor, imaterial, ca omul. „Nu-l lovi; are și el suflet” înseamnă că